

Yttrande
2026-01-07

RA-KS 2025/01542
Ert Dnr Ku2025/00871

Kulturdepartementet

Riksarkivets yttrande över betänkandet En kulturkanon för Sverige (SOU 2025:92)

Riksarkivet avstyrker utredningens förslag om att inrätta en stiftelse för att förvalta kulturkanon. Riksarkivet anser att förslagen kring förvaltning och tillgängliggörande av kulturkanon inte är tillräckligt utredda och det är inte heller tillräckligt definierat vad som ingår i varje verk.

Begreppet verk bör definieras

Kulturkanon är i sin helhet en välbalanserad lista som utgör en bra utgångspunkt för det fortsatta arbetet. Riksarkivet menar dock att det finns oklarheter gällande vad som ingår i begreppet verk.

Riksarkivet är en av de institutioner som förvarar flera av verken, varför begreppet är viktigt för myndigheten. Riksarkivet är förvarande institution för 26 verk och ytterligare 4 verk finns i betydande delar hos Riksarkivet.

Verk som finns hos Riksarkivet

Magnus Erikssons landslag	Riksbanken
1734 års lag	Storskiftet
1766 års tryckfrihetsförordning	Näringsfrihetsförordningen
Offentlighetsprincipen	Harsprånget i Lule älv (Sveriges riksdag 1918)
1809 års regeringsform	Folkpensionsreformen
Rättegångsbalken	Särbeskattningen av makar
Europakonventionen	Tabellkommissionen
Brottsbalken	Justitieombudsmannen
1974 års regeringsform	Göta kanal (Göta kanalbolags arkiv hos Riksarkivet)
Vadstena kloster	Viggen (Försvarets materielverk)
Konventikelplakatet	Pappaledigheten
Marstrands synagoga	1634 års regeringsform
Kyrkomötets beslut att öppna prästämbetet för både män och kvinnor	Lappkodicillen

Verk med betydande delar hos Riksarkivet

Heliga Birgittas uppenbarelser
(även vid Kungliga Biblioteket)
Falu koppargruva
(arkivet tillhör Riksarkivet, men är
deponerat på arkivcentrum Dalarna)
Nobelpriset
(Alfred Nobels familjearkiv deponerat
hos Riksarkivet)
Det sfäriska kullagret
(SKF:s arkiv deponerat hos
Riksarkivet)

Dessa verk ingår i den lista på 100 verk som utredningen har arbetat fram. För de verk som faller inom kategorin konstarter och som kan vara t.ex. en dikt, ett musikstycke eller ett konstverk, är begreppet verk tydligt och lätt att förstå. De verk som faller inom kategorin samhälle är emellertid svårare att definiera och utgörs bl.a. av historiska händelser, institutioner och lagstiftning.

För en förvaltande institution blir det viktigt att veta hur varje verk avgränsas och definieras, vilket inte diskuteras inom ramen för betänkandet. Det är exempelvis otydligt vad som menas med verk som Tryckfrihetsförordningen, Storskiftet, Folkpensionen, Riksbanken och Viggen. Det är också oklart vilken institution som ska ansvara för att avgränsa verken inför tillgängliggörande.

För Riksarkivets del kan konstateras att vissa av de verk som finns hos Riksarkivet är lättare att definiera än andra. Lappkodicillen samt Regeringsformerna 1634, 1809 och 1974 är begränsade verk som är relativt enkla att avgränsa. Gällande Tryckfrihetsförordningen 1766 är det emellertid oklart om det enbart är själva förordningen som menas, eller om förarbeten och konsekvenser också räknas till verket. I världsmminnet "Tryckfrihetsförordningen 1766" ingår t.ex. förordning, förarbeten och resultatet i form av trycka skrifter. Betänkandet kan tolkas som att även konsekvenserna av en lagstiftningsprodukt ska ingå i verket, men det är otydligt vad som avses mer konkret.

Vad gäller verket Storskiftet blir det ännu svårare. Storskiftet kan, förutom det ursprungliga beslutet, också utgöras av t.ex. kartor och protokoll från skiftesförrättningar. Bara dessa källor upptar hundratals hyllmeter hos Riksarkivet. För många medborgare är dessutom det lokala perspektivet på storskiftet väsentligt och det finns ofta ett intresse av att ta del av både kartor och protokoll.

Ett modernare exempel är flygplanet Viggen. Det är oklart vad som avses med Viggen som ett verk, om det enbart är flygplanet som avses eller även det omfattande arkivet. Arkivhandlingarna är avgörande för förståelsen av

flygplanets betydelse och arkivet innefattar inte bara avgörande beslut, upphandlingar och avtal, utan även en mängd små och stora beslut som dokumenterats och som sedermera resulterat i flygplanet Viggen. Det är ingen enkel uppgift att avgränsa vad som ingår i verket och vad som därigenom ska tillgängliggöras.

Den första uppgiften blir således att definiera de olika verken. Det framgår inte av betänkandet om detta ska göras av de förvarande institutionerna eller av föreslagen stiftelse. Efter en utredning av vad som ingår i verken ska de tillgängliggöras för att kunna bli en del av kulturkanon på riktigt.

Tillgängliggörande är i sig en arbetskrävande process. Digitaliseringen är bara början eftersom vissa handlingar kan vara svåra att förstå. Det kan vara handlingar som är handskrivna och behöver transkriberas, men de måste i många fall också tolkas till modern svenska för att bli begripliga utanför den rena expertkretsen. Riksarkivet anser att det är viktigt att tillgängliggöra originaldokument för att göra kulturkanon tydligt förankrad i historien. Autentiska handlingar krävs för att betraktaren till fullo ska förstå dess betydelse.

För att tillgängliggöra de verk som finns hos de förvaltande institutionerna kommer det krävas en stor arbetsinsats och därmed resurser som inte ryms inom institutionernas befintliga anslag. Detta har inte beaktats i utredningen, men är avgörande för om de förvaltande institutionerna ska kunna levandegöra kulturkanon genom originalkällor.

6.2.2 En ny stiftelse bildas

Riksarkivet avstyrker utredningens förslag att inrätta en stiftelse för att förvalta kulturkanon. Förslaget är inte tillräckligt väl utrett. Det kan ifrågasättas vad stiftelseformen skulle innebära för det demokratiska inflytandet och transparensen kring kulturkanons förvaltande och förnyande. Det betonas i betänkandet att stiftelsen ska hålla armslängds avstånd till politiken, men det framgår inte hur de demokratiskt valda institutionerna som regering och riksdag ska kunna påverka och övervaka arbetet.

Det är också oklart hur relationen stiftelse och de förvaltande institutionerna ska se ut. Det framgår inte om det är stiftelsen som ska finansiera det arbete med verken som sker på myndigheter och andra institutioner. Det framgår inte heller hur en sådan fördelning skulle gå till. Dessa frågor måste utredas innan en eventuell stiftelse inrättas.

Riksarkivet menar att det i stället borde övervägas att tillgängliggöra kulturkanon genom de myndigheter som står till regeringens förfogande. De bevarande institutionerna bör ha en mer framträdande roll i förvaltningen av kulturkanon. Många bevarande institutioner, inklusive Riksarkivet, har stor erfarenhet av den här typen av arbete och det finns en befintlig kompetens att bygga vidare på.

6.2.3. Tillgängliggörandet av kanon genom en digital portal

Riksarkivet avstyrker förslaget om att inrätta en digital portal. Utredningen föreslår inrättandet av en digital portal för att sprida kunskap om kulturkanon. Digitala portaler är dock inte längre särskilt verkningsfulla. De allt kraftfullare AI-verktygen tenderar också att minska de digitala portalernas betydelse.

6.2.4. Tillgängliggörandet av kanon genom kultur- och kulturarvsaktörerna

De verk som ingår i kulturkanon finns i dag hos olika myndigheter och andra institutioner. Det är oklart vilken roll dessa institutioner kommer få i arbetet med verken. Som Riksarkivet ser det kommer de förvaltande institutionerna ha en avgörande roll för att tillgängliggöra och sprida kunskap om kulturkanon. Utredningen föreslår också inrättandet av ett nätverk för de förvaltande institutionerna. Ett uppdrag att leda ett sådant nätverk kan ges till någon av regeringens myndigheter. Samma myndighet skulle kunna ges uppdrag att leda och koordinera arbetet med kulturkanon, i stället för en stiftelse.

Regeringen kan ge uppdrag till de institutioner som är statliga myndigheter att tillgängliggöra verken. Riksarkivet menar emellertid att resurser behöver ställas till förfogande för de institutioner som förvarar verken för att kunna tillgänggöra dem på bästa sätt.

6.2.8. Tillgängliggörande av kanon genom skolväsendet

Utredningen tar upp behovet av att implementera kulturkanon i skolorna. Riksarkivet anser att detta är det viktigaste för att göra kanon känd och integrerad. Ingen annan åtgärd kan jämföras med detta. Resurser bör avsättas till relevanta myndigheter på skolområdet för att, tillsammans med förvaltande institutioner, göra kanon tillgänglig i skolorna. Det kan handla om undervisningsmaterial, att kanon blir del av läromedel och att digitala resurser görs tillgänglig för skolarbetet.

I utredningen betonas vikten av att uppmuntra till kulturkanon även på regional och lokal nivå. Riksarkivet har en central roll för regionala, kommunala och enskilda arkiv och kan vara en nod för sådana kontakter.

Beslut i detta ärende har fattats av riksarkivarie Karin Åström Iko efter föredragning av enhetschefen Åsa Karlsson.

Karin Åström Iko

Åsa Karlsson